

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA OTOCIMA KORČULI I HVARU U 1951. i 1952. GODINI

Grga Novak

I

U vezi s arheološkim istraživanjima otoka Hvara, koja su dala mnogo materijala za poznavanje prethistorije naših obala I. odjel Jugoslavenske akademije donio je u studenom 1950. godine zaključak, da treba istražiti i ostale srednjodalmatinske otoke, i odredio da se istraži otok Korčula, koji dosada nikako nije istražen ni sa prethistorijskog ni sa antičkog gledišta.

Odmah sam započeo pripreme za taj zahvat i spremio ekipu suradnika i studenata, koja će u rujnu 1951. godine pristupiti istraživanju. To je istraživanje trebalo biti u dva pravca: prethistorijskom i antičkom. Zbog toga su u ekipu uzeti i stručnjaci za prethistorijski i oni za antički terenski rad.

Preda mnom su stajala tri problema, koja sam želio uz pomoć svojih suradnika da riješim:

1. Je li visoka prethistorijska kultura obojene keramike, koja je tako snažno bila razvijena na otoku Hvaru, zahvatila i otok Korčulu?

2. Jesu li Knidijski u V. st. pr. n. e. osnovali svoju koloniju na Korčuli, i je li, pored već poznatog još što nađeno na ovom otoku, što bi nas upućivalo na kolonizaciju ili bar na veze između naših obala i grčkoga svijeta prije kolonizacije Dionizija Starijega u početku IV. st. pr. n. e.?

3. Što je zapravo bilo u Lumbardi, gdje su se našli fragmenti natpisa o njenom naseljenju? Je li naselje u Lumbardi identično sa starom Korkirom Melainom ili je to zasebno naselje? Gdje je zapravo bilo grčko naselje u Lumbardi?

Ta su me pitanja oдавно interesirala, i nisam ih pored svega nastojanja nikako mogao riješiti pomoću literature i onoga, što se u muzejima nalazi. Trebalo je pristupiti širokim terenskim zahvatima, koji će

dati pozitivnije odgovore od publiciranog materijala. Krenuli smo na put 1. rujna i uzeli kao prvi zadatak istraživanje Lumbarde i njene okolice. Trebalo je istražiti sve, obići svu okolicu i cjelokupno područje Nove i Stare Lumbarde, svih uvala, brežuljaka, polja, ostataka, ruševina, i onda izvršiti jedan zahvat, da se ustanovi točnost pripovijedanja seljaka, koji su pri krčenju vinograda nailazili i nailaze na razne ostatke zgrada, grobova i sl.

Ovdje ću iznijeti samo neke rezultate:

a) Pristupili smo iskapanju na onom mjestu, koje se nalazi uz put, koji vodi okomito na cestu Korčula-Lumbarda, i to na lijevoj strani toga puta, kad se gleda na more, odmah na početku toga puta. U dubini od 1½ m od razine ceste naišli smo (5. IX.) na grobnu ploču, i kad smo je podigli, ustanovili smo, da je to lijepo, pravilno i od dobrih majstora načinjen grob, 1 m dubok, 1,80 m dug, 0,85 m širok. Debljina obrađenih kamenih ploča na stranama je 13 cm. Grobnica je bila ispunjena zemljom, što je značilo, da je otvarana. Vadili smo polagano i oprezno, ali nismo naišli ni na kakve kosti, i našli smo samo ručicu i poklopac posude, koji datiram III-im stoljećem, a pripada onoj vrsti, kakva se nalazi u muzeju u Korčuli. Na prvi pogled zaključio sam, da je to import iz Južne Italije i vjerojatno pripada t. zv. Gnatia vazama. Posuda će biti kasnije detaljno obrađena.

Na istočnoj smo strani puta otvorili dva rova, jedan 3 metra udaljen od ceste i 1 m od puta, u duljini od 5,25 m i širini od 1,20 m. Iskapali smo do dubine 0,8 m. U pojedinim slojevima, koji će kasnije biti detaljno obrađeni, našli smo mnogo fragmenata keramike i samo nešto malo kosti. Keramika je sva odreda grčka.

Drugi rov, koji smo otvorili na tri metra udaljenosti od prvoga, kopan je u duljini od 5,15 m, širini od 1,25 m, i do dubine od 0,77 m, ali je bio potpuno sterilan.

b) Na jugu terena, koji smo s obe strane puta zahvatili, počinje se teren dizati prema strani i brdu, i na njemu su vrtovi, voćnjaci, kuće i gospodarske zgrade. Tu se nalaze na raznim mjestima ostaci i mnogi tragovi temelja, zidova, pojedinih fragmenata stare građe. Ima mjesta, gdje se mogu slijediti obrisi tlocrta neke bivše zgrade, ali, kako je sav taj teren pod kulturom, nije moguće pristupiti iskapanju. Zasad treba utvrditi ono, što se daje ustanoviti bez odstranjivanja pojedinih kultura i zaštititi od daljeg propadanja. Ovdje se radi o jednom dosta velikom naselju, sudeći po utvrđenim ostacima, a nađena keramika nam govori i o grčkom i o rimskom vremenu.

c) Na istočnoj strani uvale Prvižal, u kojoj je danas Nova Lumbarda, diže se brdo Mala Glavica, a njemu na istok Vela Glavica. Obje su Glavice prekrivene kućama i gospodarskim zgradama, ribarskim spremištima, ulicama. Položaj Vele Glavice govori mnogo za to, da se pretpostavi da je ovdje bilo odavna naselje. Međutim nema nikakve sumnje, da je ovo današnje do više stotina godina staro. Isto tako nema sumnje

u kontinuitet obrađivanja vanredno plodnog zemljišta oko Lumbarde od IV. st. pr. n. e. do danas, osim možda za vrijeme dolaska Hrvata.

d) Na jugu i jugoistoku Glavice, od sjeverne do južne obale otoka, sve do brežuljka na istočnom kraju otoka, proteže se »Velo Polje«, znamenito zbog odlične loze, koja je poznata pod imenom »Grk«. Ono presijeca sredinom put tako, da sjeverni dio nosi naziv »Matule vlake«, a južni »Knežina«. To veliko i plodno polje bilo je bez sumnje glavni mamac, koji je privukao Grke sa Isse, da se nasele odmah uza nj i da ga eksploatiraju. Između dviju uvala, Bilinžala na sjeveru i Pržine na jugu, nalaze se ostaci velike zgrade, sagrađene u tehnici »opus reticulatum«. Pristupili smo ispitivanju te velike zgrade, koja se može datirati u I. stoljeće n. e. i našli, da je očito rimskog tipa. Ona je snimljena geometarski, a proučeni su, fotografirani i skicirani pojedini njeni dijelovi, njene prostrane pravokutne velike zgrade i dugi trijem, koji ih spaja. Sve će to biti objavljeno u izdanjima Jugoslavenske akademije.

Zasada je na mjestu zaključak, da nam ove zgrade, koje su izvan svake sumnje iz rimskog vremena, ukazuju na kontinuitet života u Lombardi od IV. st. pr. n. e. do II. st. n. e.

e) Najveći interes privukao nas je na glavicu Koludrt, koja se nalazi na sjeverozapadu Nove Lumbarde i zatvara njenu luku sa zapada. Poluotočić, na kome se nalazi glavica Koludrt, leži između uvala Račišća i Prvižala. Na vrhu toga brda nalazila se nekoć crkvice, koja je još u XIV. stoljeću bila porušena. U porušenom materijalu njenih zidova našli su 1877. Božo, Franjo i Visko Kršinić nekoliko komada jedne ploče s grčkim natpisom. Kasnije se našlo još nekoliko komada, što je objavljeno, najprije u Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva V. str. 97–99, a onda pribavljeno za Hrvatski narodni muzej u Zagrebu, uređeno i konačno publicirano od Brunšmida u »Inscripfen und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens«, u Beču 1898. Golema važnost ovog natpisa i za povijest naših krajeva i za poznavanje načina grčke, a u prvom redu dorske kolonizacije, pobuđuje prirodno interes za upoznavanje cijelog područja Lumbarde, a napose glavice Koludrta, na kojoj su se našli fragmenti spomenutog natpisa.

Temelji i donji dio bivše crkvice još uvijek postoje. Mi smo ih snimili detaljno i proučili. Rezultati će biti kasnije objavljeni.

Isto tako smo ispitali i cijeli poluotok, na kojem smo mogli ustanoviti ostatke prošlosti, ali je rad uvelike otežan, a negdje i nemoguć zbog nagomilavanja većih i manjih komada kamenja, otpadaka pri izradi blokova i građevnog materijala iz kamenoloma, koji se još danas eksploatiraju.

f) Na sjeverozapadu uvale, koju sa istoka zatvara Koludrt, nalazi se brdoviti poluotočić sa dvije glavice, od kojih je prva veća, Krkmača, interesantna zbog ovećeg kamenoloma. Pretpostavka, da je taj kamenolom bio eksploatiran još u rimsko, ili čak u ranije doba, nije ničim dokazana, ali je vjerojatna. Pomno ispitivanje svih pojedinosti nije

nam u tom pogledu dalo ništa pozitivno. Ispitivanje je otežano velikim nagomilanim otpacima kamena, koji stvaraju cijela brda. Ukoliko je naša pretpostavka točna, za vrijeme od 2300 godina eksploatiranja jedva će se dati ustanoviti mnogo na osnovu samog terena, ali kad se bude i ako se bude upotreblilo nagomilano kamenje u bilo kakve industrijske ili građevne svrhe, i teren ostane čist, vjerojatno će se naći odgovor i na pitanje eksploatacije ovog kamenoloma u prošlosti. Odlično obrađen kamen na istraženom grobu ukazuje, da je još u III., ili najkasnije u II. st. pr. n. e. u okolici Lumbarde vađen kamen i tesan i obrađivan od odličnih majstora. A da se takav kamen vadi, potrebni su kamenolomi, iz kojih se mogu vaditi veliki blokovi, koji se dalje obrađuju.

g) Isto, što smo kazali za Krkmaču, vrijedi i za otočić Sutvaru i njegov kamenolom.

Na suprotnoj, južnoj strani otoka Korčule, preko brda Glogovca, na spustu s pogledom na južnu obalu i na otvoreno more, nalazi se i istoimena spilja. Prostor ove spilje nije velik. Od samog ulaza, koji je veličine do 1,5 m u širini i visine od 1,8 m, ulazi se u samu dvoranu, kojoj je desna strana prilično ravna, a lijeva prema dubini čini blag luk, tako da se širina te dvorane mijenja od 2 m pa preko 3 m i 3,6 m sve do 4,5 m, od koje mjere se opet postepeno sužuje, t. j. na 4 m i naglo na 3 m, dok konačno ne završi do 1,5 m, gdje se obje stijene sužavaju do širine manjeg hodnika. Cjelokupna dvorana, duljine od oko 11,5 m i visine do 2 m, pokrivena je spiljskim nanosom i raznim otpacima.

Dana 6. rujna započeli smo iskapanja u ovoj spilji, 3 m od ulaza i u cijeloj duljini do stalaktitnog grumenja. Prvih 15 cm pokazivali su recentniji nanos, a onda sudeći po fragmentima grube keramike od 15–40 cm dubine sloj je staloženiiji, poneki fragment grube keramike, ostaci paljevine, više komada lupara i ugaraca. Na 50 cm dubine nailazimo na jedan fragment grčke vazice. Kad keramika bude točno proučena, moći ćemo dati definitivni sud. Sadanji naš zaključak je, da je ova spilja bila prolazna postaja lovaca, ribara i pastira, što je omogućavao i sam njezin položaj.

Jakasova spilja

U uvali *Rasohatice*, koja je mala lučica za selo Postrane, nalazi se na brijevu, oko 15 minuta hoda ispod prve omanje glavice, spilja. Spilju je otkrio vlasnik vinograda Antun Jakas g. 1916. i po njemu se ona i naziva »Jakasova spilja«. Spilja se nalazi na padini brda, kakvih 70–90 m nad morem neopažljiva zbog plitkog i razvučenog ulaza, između velikih kamenih blokova, koji su izvučeni kao neka vrsta krova. Ulazni otvor je cca 4,5 m duljine, a na početku t. zv. potkrovlja 0,90 metara visine. Jakasova spilja je impozantna polukružna golema i ve-

ličanstvena dvorana. Odmah od samog ulaza nalazimo se u samoj dvorani. To je plateau, koji se blago koso spušta, a zatim prelazi u jaki pad, dok se strop obrnuto postepeno diže. Takvom konfiguracijom samog unutarnjeg terena stvorena je velika – upravo golema dvorana, koja u svom prednjem dijelu ima terasu od 12 m širine, do 20 m dužine, a njezina se visina padom tla povećava, i to od 1,40 m pa sve do 1,70 m. Cjelokupan unutarnji prostor ispunjen je mnogim i vrlo slikovitim stalaktitima i stalagmitima. Zbog plitkog i položenog ulaza vidljivost je slaba, a naročito odmah poslije spusta, t. j. već od daljine od nekih 12 m. Premda nam je bilo poznato, da su u toj prostoriji vršena istraživanja i prekopanja, objavljeni rezultati i postupak je pokazivao, da se to nije sistematski radilo. Pretražujući cjelokupan prostor prve dvorane uočili smo, da se kopalo samo na terasi prve dvorane, i to na nekim mjestima, a u drugu, koja se nakon ove pojavljuje, nije ni dirano. Prema tome prvu dvoranu duljine do 65–70 m, koja se postepeno sužuje, pa širi, dok na kraju ne dobije posve polukružni oblik, treba temeljito i sistematski istražiti. Za njom je dulji hodnik, i na to se nadovezuje i druga dvorana od 16–18 m duljine, širine do 10 m i visine od 4–6 m. Poznaajući mjesta traganja i otkopavanja (MARČIĆ, GIROMETTA, JURASCHEK) prošlih godina, (još prije prvog svjetskog rata) izvršili smo pokusno iskapanje na dva položaja na samoj terasi. Pored mnogobrojnih fragmenata keramike, koji ukazuju na razno prehistorijsko doba, iskopali smo jedan fragment obojene keramike, koji pripada ranom brončanom dobu i ukazuje na veze naših krajeva sa krajevima Sicilije u to vrijeme. Fragment je od znatne vrijednosti, jer pripada vremenu, iza onoga perioda, kad prestaje veliki kulturni sloj obojene keramike na Hvaru.

Pupnatska spilja

Mjesto Pupnata ima na južnoj strani otoka i svoju luku, koja nosi naziv Pupnatska luka. U samoj uvali nalazi se i omanje ribarsko naselje Vela Luka i malo podalje Žukovica. U prosjeku između glavice Oblik (c. 462 m) na istoku, pa c. 280 m na zapadu i sjeveru ispod glave Šoča (kota 509 m) nalazi se neposredno iznad same ceste spilja, udubena u samu stijenu. Prilaz sa morske strane vrlo je strm, a najprikladniji je kroz vododerinu.

Spilja je oveća dvorana, koja kao da je bušena poput tunela u samo brdo i leži na smjeru sjever–jug. Oveći prostran ulaz u obliku polukruga čini, da je spiljski prostor dovoljno rasvijetljen. Spilja je duga 20 m i široka 7,50 m do 10 m od ulaza. Poslije toga postepeno se u luku na desnoj strani sužuje tako, da zadnji krak od oko 5 m ima svega 2,5 m širine. Na prvi pogled izgleda ova spilja kao stvorena za čovjeka u prehistorijsko doba. Da to konstatiramo, načinili smo na 10 m od ulaza jednu sondu. Međutim još kod 0,80 m dubine nalazili smo re-

centni nanos pomiješan sa komadima kamenja, koje se je urušavalo i pomicalo. Kako ova spilja služi i danas kao tor za blago za slučaj ne- vremena, a služila je u istu svrhu bez sumnje već stoljećima, uvjerali smo se, da ovaj put, kad smo namjeravali samo konstatirati, da li je ova spilja takav objekat, koji treba istražiti, ne ćemo moći doći do nekih značajnijih rezultata. Ali nas je ne samo položaj spilje, nego i njen oblik i njena prostranost uvjerila, da je ova spilja u najmanju ruku služila kao sklonište u svim vremenima, od danas do duboko u prethistorijsko doba. Prema tome, kad se pruži mogućnost, trebat će u ovoj spilji poduzeti veće sistematsko iskapanje.

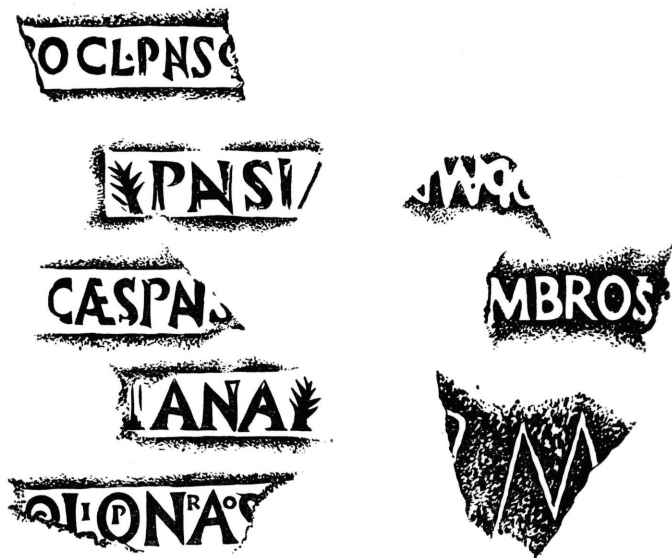
Područje Vele Luke

Pitanje, gdje se nalazila stara Korkira Melaina, nije još nikako riješeno. Osim pretpostavke, da se je nalazila na položajima današnje Korčule i Lumbarde neki su domaći ljubitelji starina postavljali Korkiru Melainu na zapadnom kraju otoka, u prvom redu u Potirni. Ovo pitanje, koje nisam uspio riješiti ni pri pisanju knjiga »Hvar« i »Prošlost Dalmacije«, zaokupilo je moje nastojanje, i kasnije sam nastojao naći rješenje. U tu sam svrhu želio najprije utvrditi, da li je Korkira Melaina bilo samo ime otoka, ili se i grad tim imenom nazivao. Proučavanjem korkirskih novaca, napose u bečkoj numizmatičkoj zbirci, i upoređenjem sa dva jedina novca nađena kod nas sa legendom Korkyraion, došao sam do zaključka, da je moja slutnja opravdana, da su i ova dva i onaj u zbirci Imhoof-Blumer, bez sumnje naše Korkire Melaine i da je ta kolonija doista kod nas postojala. Drugih arheoloških podataka za postojanje ove kolonije nemamo.

Zapadna strana otoka Korčule već je po svom položaju i po svojoj konfiguraciji takva, da nameće pitanje, kako to da nije ovdje, a ne na suprotnoj strani osnovano neko naselje. U vezi s time trebalo je detaljnije ispitati samu Velu Luku i njenu okolicu i utvrditi sve one elemente, koji bi mogli dati odgovor na postavljeno pitanje. I ovdje smo, kao i u području Lumbarde, pristupili najprije detaljnom terenskom ispitivanju, a onda smo započeli rad u dva pravca: prethistorijskom i antičkom.

a) Prije rada na terenu, na kome smo pretpostavljali, da ćemo naći ostataka iz vremena antike, posjetili smo porodicu Zlotić, gdje smo odmah u dvorištu opazili lijepi provincijalni kompozitni kapitel, i jednu bazu. Tu su nam pripovijedali, kako su našli nekoliko velikih žara, do 50 l zapremnine, u kojima su našli dječjih glavica i kostiju. Pored toga, da su nalazili i ljudskih kostura i dr. U istoj kući su nam pokazali tri oboda velikih pythoi. Kod Žuvela Andrije vidjeli smo jedan valjak od hipokausta promjera 0,20 m i 7,5 cm visine, koji je on iskopao na otočiću Grubeši. Na tom je otočiću njegov otac našao, prema njegovu

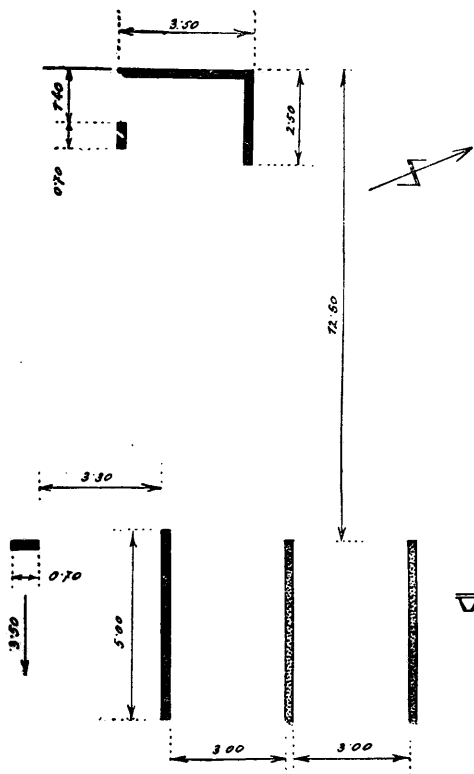
pripovijedanju, ljudske kosti, a pod gotovo svakom glavom bočicu raznih boja. Prije Prvog svjetskog rata, bilo je na mjestu, na kojem je nađen valjak sa hipokausta, »sve posuto kockama«, kao što su one od šećera (pod od mozaika). Nađeno je mnogo fragmenata raznih žara. Tu nam je pokazan jedan komad novca, koji na aversu ima legendu Faustina Augusta, a na reversu je ženska figura, koja sjedi prema lijevoj strani, a u desnoj ruci drži neku posudu. Isto tako su nam po-

Ulomci crijepova na području »Beneficij«

kazali i komad mramora, kojim je bio pokriven zid, zatim jednu ručku velike amfore i nekoliko crijepova, sa oznakama tvornica: (NER)O CL. PANS., PANSI(ANA),... CAES PANS., (A)MBROS.,ANA, (S)OLONAS, ..M.. i dr. Predvođeni od poštara Marka Zlotića pošli smo na ispitivanje predjela na jugoistoku Vele Luke, koji se zove »Beneficij«, iz čega je očito, da je zemljište bilo beneficij neke crkve ili svećenika. Tu smo istražili zemljište Miroševića Bone, koje se nalazi između puta Malešćica i puta Za Doci, 1,5 km od mjesta Vele Luke. Ispitujući teren naišli smo na jasne ostatke građevina. Tu smo pomnim uklanjanjem nasutih naslaga i ostataka, koje su nastale zbog čišćenja polja i uz manje otkapanje našli konture-tlocrte gradnja pačetvorinskog oblika. Jedan se tlocrt da lijepo rekonstruirati, jer su ustanovljena dva zida, koja se sastaju pod pravim kutom. Jedan je zid dužine 3,5 m, a drugi 2,5 m. To je bio ugao gradnje. Dalje se vide konture u duljini od 10 m. Tu okomito na dulji

zid od 3,5 m u razmacima od 3,30, 2,5 m i dva puta po 3 m nalazi se jedan početak i tri dalja zida duga 5 m. Osim tih urušenih kontura, malo podalje, oko 2 m, nađen je kapitel. Pored ovih ostataka raznih zgrada, našlo se na tom prostoru i nekoliko ulomaka crijepa sa tvorničkim znakovima i natpisima, nekoliko komada novca, fragmenti žara i drugih posuda.

Beneficij, ostaci zidova nekih građevina

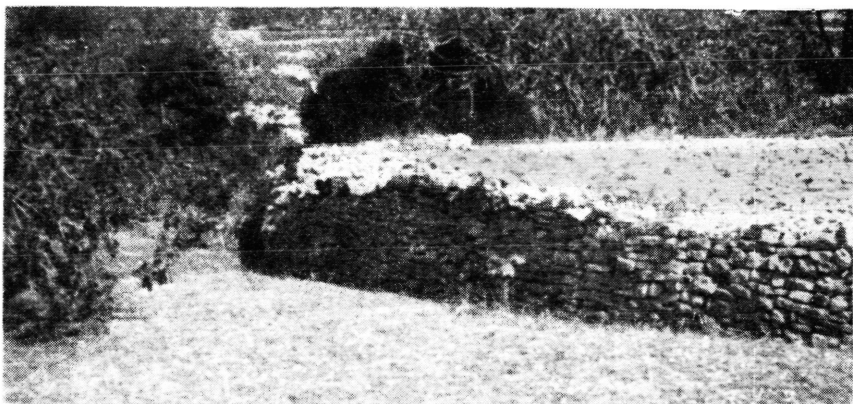
Područje plodne doline na jugozapadu Blata, koje smo mi istražili, iznijelo nam je nedvoumne dokaze, da je u doba rimske vladavine u ovim krajevima, ono bilo naseljeno, a neki ostaci nađeni na njemu ukazuju i na veće zgrade i to privatne i javne. Grčkih tragova nismo našli jednako ni mi, a ni seljaci, kad su polja obrađivali. Međutim vrlo je malen dio ovog polja ispitan, a činjenica, da je ono zasađeno lozom i drugom kulturom, koja decenijama traje, onemogućava veće i sistematsko istraživanje, koje bi bez sumnje dalo vrlo dobrih rezultata, suđeci po onome, što se tu našlo i što smo mi istraživanjem utvrdili.

Zaljev i mjesto Ula Luka, snimljeno sa okoline Ula spilje

Uvala Pelegina pred nalazištem iz rimskog vremena

Ostaci gradnje iz područja Beneficij

Detalji suhozidina i zida sa žbukom iz Potirne

Kapitel iz područja Beneficij

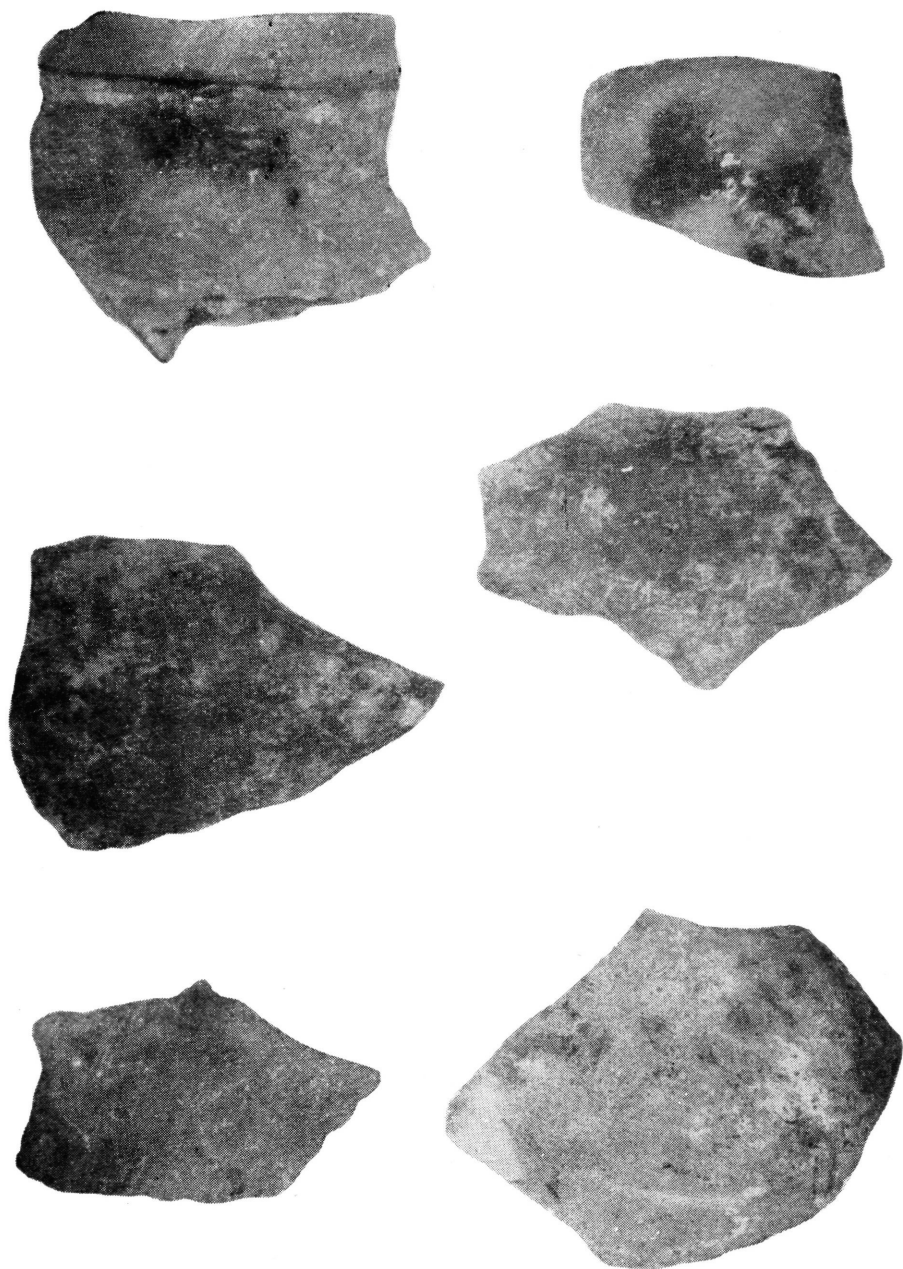
Dva groba iz Lumbarde

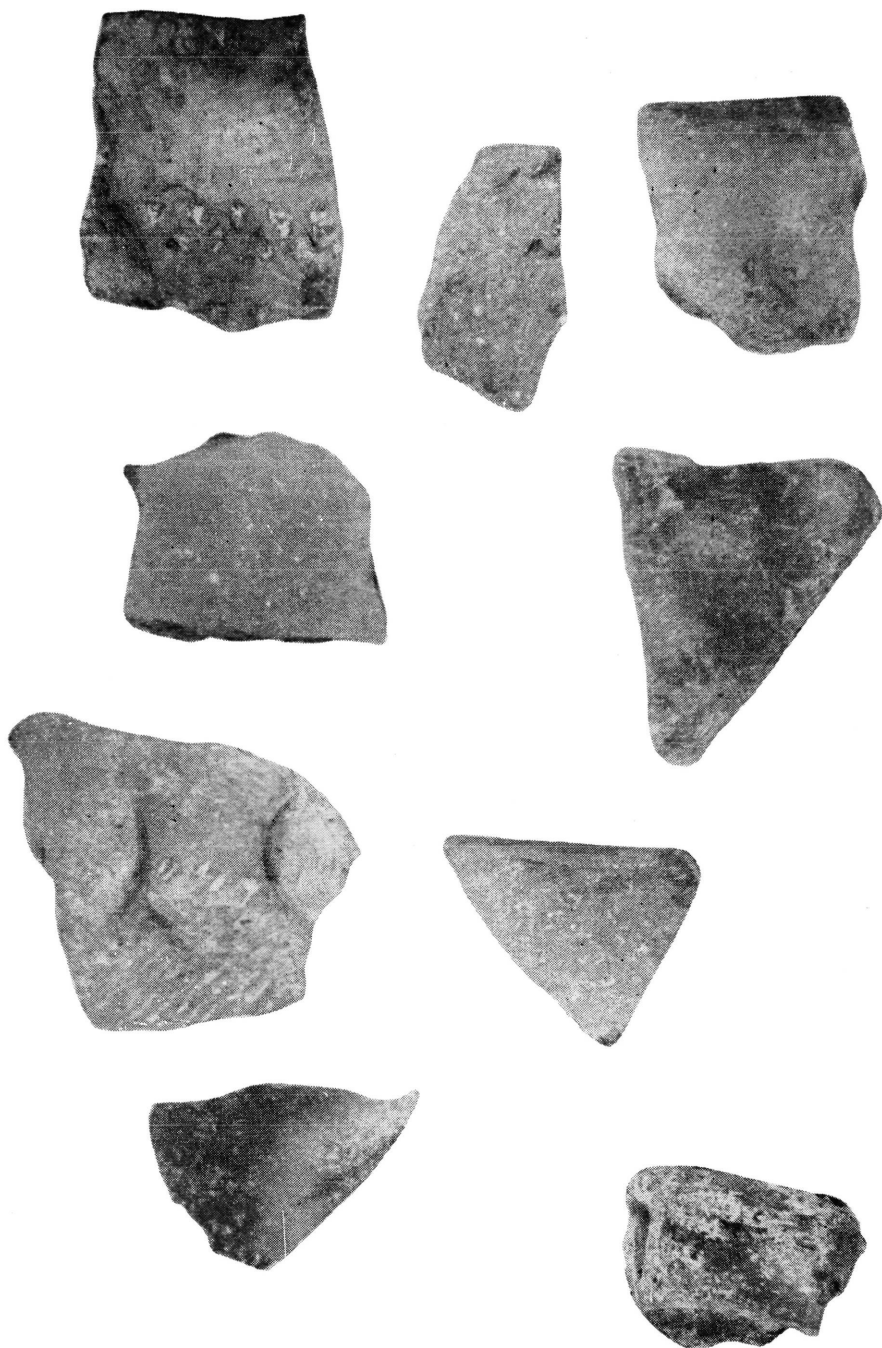
Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj spilji, otkop »A«, dubina 51-70 cm

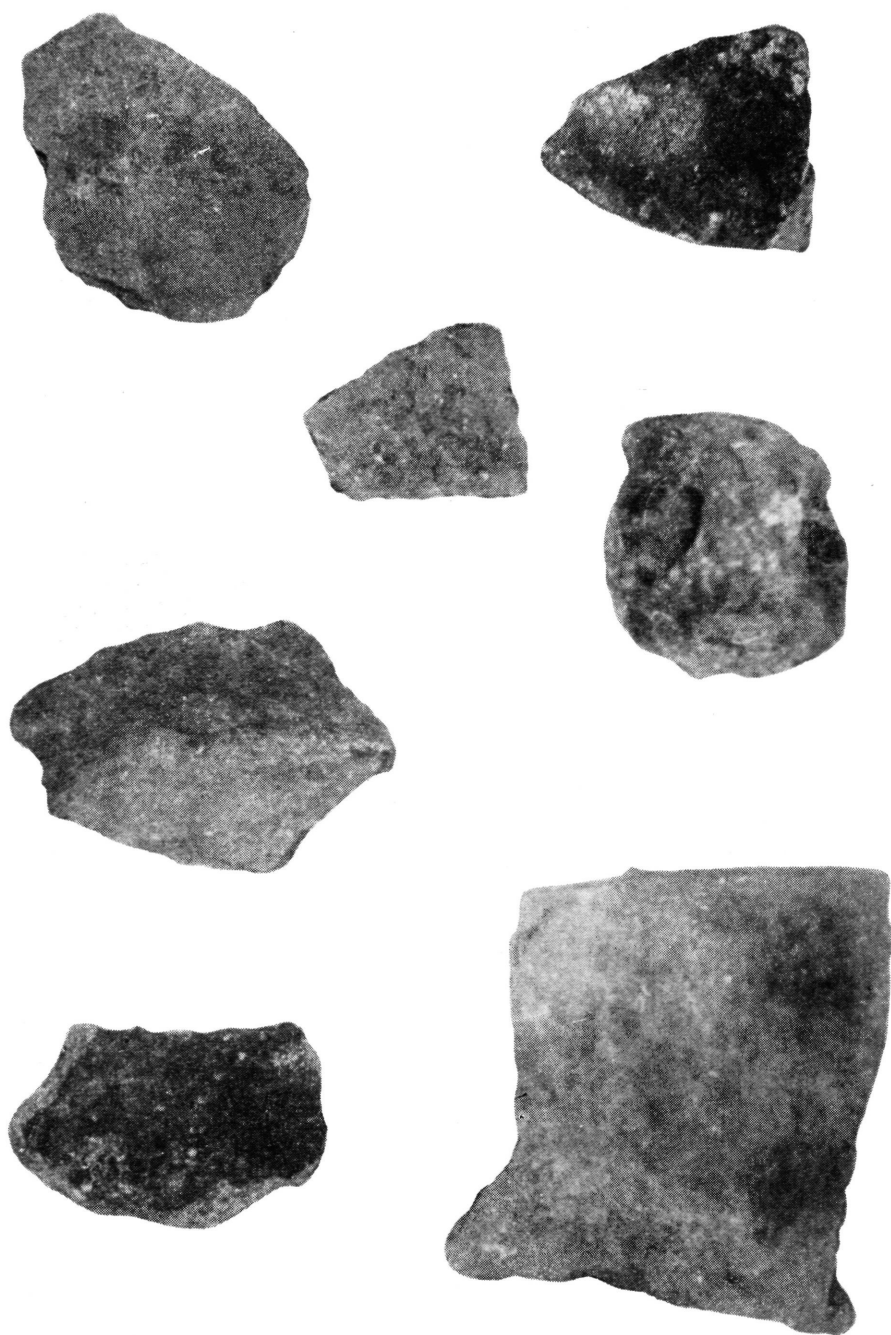
Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj spilji, otkop »A«, dubina 81–120 cm

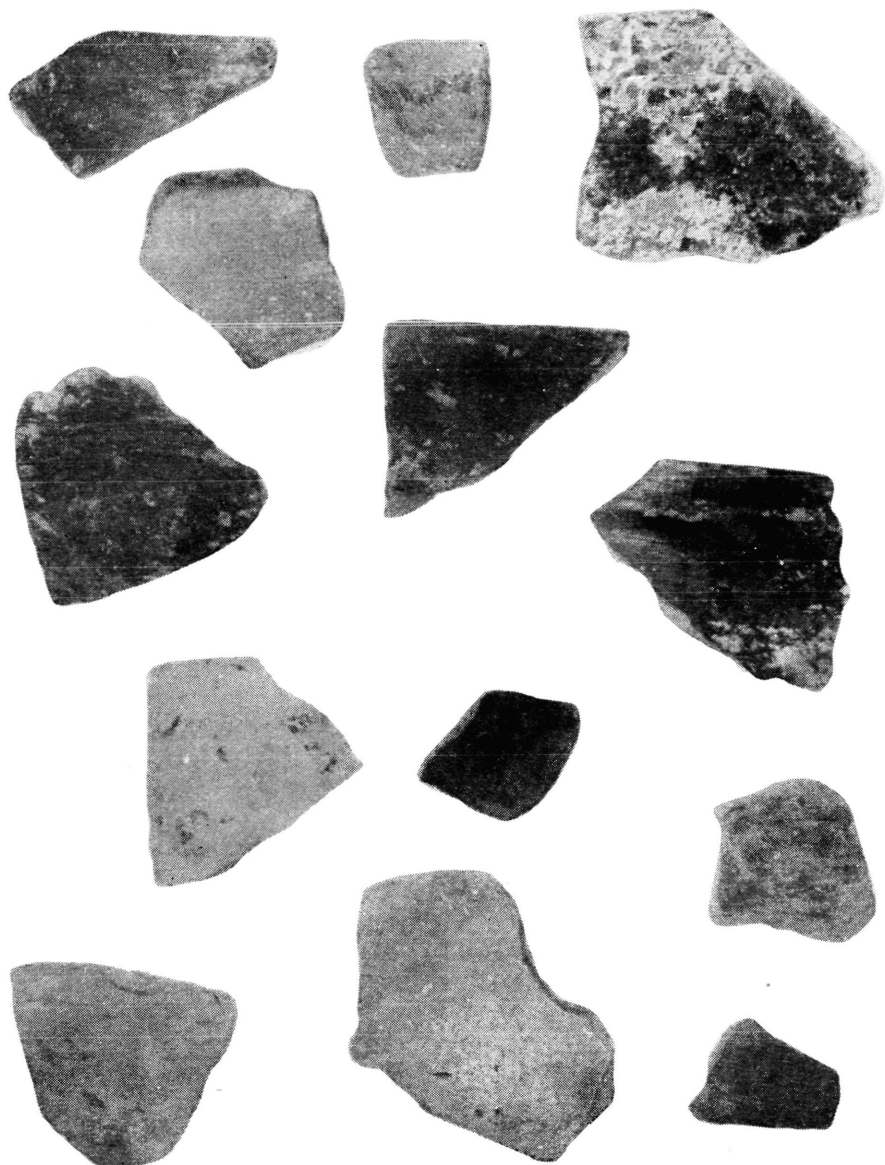
Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj spilji, otkop »B«, dubina 13–50 cm

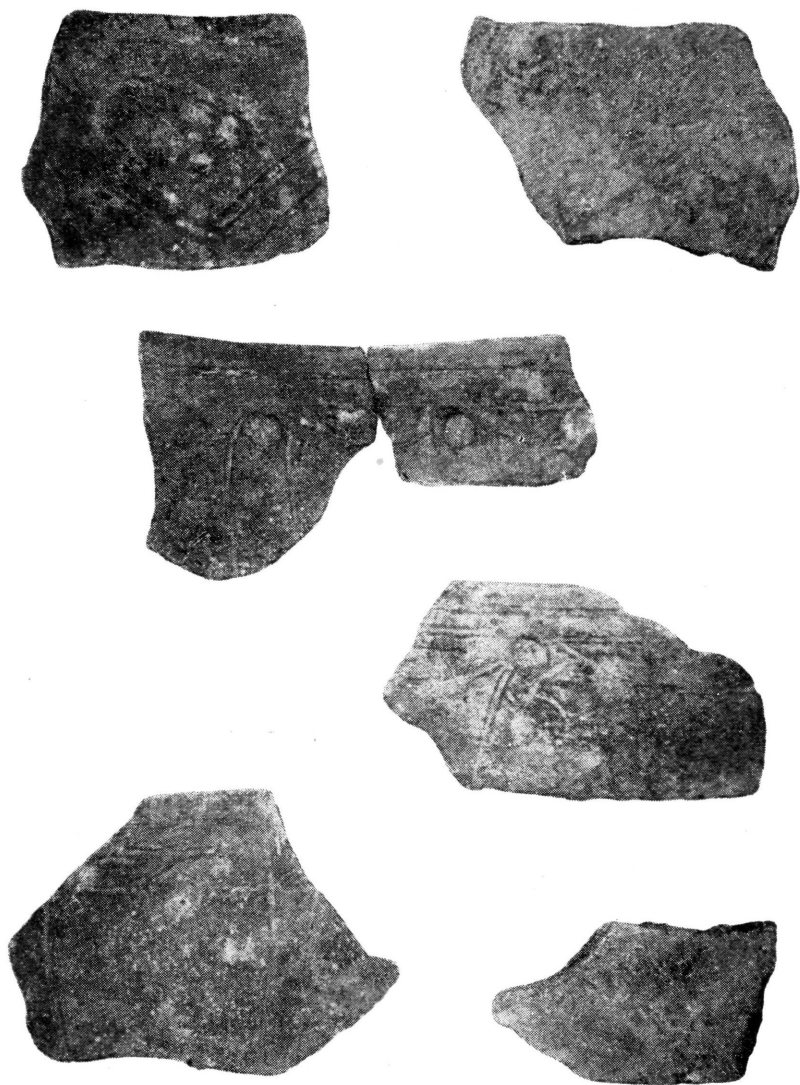
Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj spilji, otkop »B«, dubina 51–100 cm

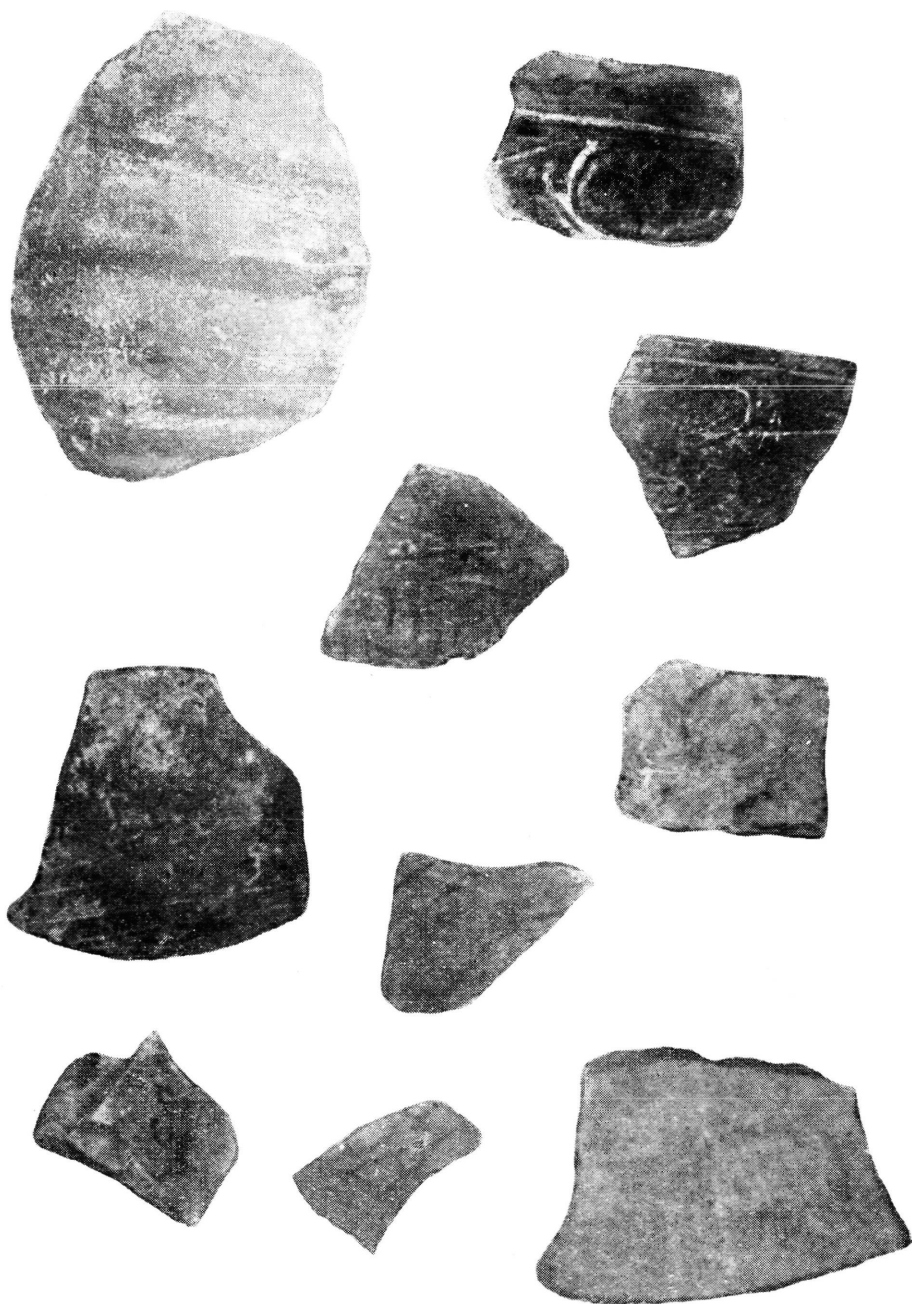
Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj spilji, otkop »B«, dubina 101–130 cm

Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj spilji, otkop »B«, dubina 131–170 cm

Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj spilji, otkop »B«, dubina 171–190 cm

Primjeri fragmenata keramike iz iskopa u Ueloj špilji, otkop »B«, dubina 191–220 cm

Primjeri fragmenata keramike iz iskopā u Ueloj spilji, otkop »B«, dubina 221–250 cm

Uela spilja

Iznad samog mjesta Vele Luke, njemu na sjeveroistoku, u smjeru brda Berkat, odmah uz sam put, na nešto preko 100 m nadmorske visine nalazi se oveća spilja, impozantna u svom obliku i veličini, a odlična po svom položaju. Ulaz u ovu spilju je sa jugozapadne strane, širok oko 10 do 12 m, a visok 3,5 do 4 m. Odmah poslije predspiljskog prostora širi se velika dvorana sa koso položenim podom od JZ prema SI, elipsoidnog oblika, gotovo 50 m duga, a na najširem mjestu 28 m široka. Spilja je potpuno svijetla, sve do kraja, što omogućuju dva velika otvora na stropu spilje, nastala zbog urušenja, od kojih se prvi, veći, nalazi u prvoj trećini od ulaza, a drugi, manji, na samoj polovini spilje s lijeve strane, kad se gleda u unutrašnjost. Zbog tog urušavanja pokriven je cijeli svod spilje manjim i većim kamenjem. Pored toga su uz stijenu spilje, sa svih strana, za vrijeme ratova, Prvog, a i Drugog, načinjena od kamenih komada pojedina odjeljenja, kao neke vrste loža, u kojima su stanovale pojedine obitelji, koje su se amo sklonile iz straha od bombardiranja. Spilja je dakle upravo prenapunjena kamenjem, pa čak i »suho« građenim zidovima. Na dva mjesta bile su jame, u kojima su mještani zakopali crknutu marvu. Za svaki veći sistematski rad trebalo bi najprije odstraniti sve to kamenje, a onda tek početi. To bi tražilo golema materijalna sredstva.

Vidjevši situaciju, mi smo pristupili ograničenom sondiranju. Na žalost smo konstatirali, da je netko već ranije i neposredno prije nas kopao, načinio dva plitka otkopa, što nas je začudilo, jer je još u prosincu 1950. u Programu radova Jugoslavenske akademije bilo objavljeno, da će se vršiti arheološka istraživanja na Korčuli. Ne vodeći računa o tom, mi smo svoj rad sistematski započeli i načinili dvije sonde, A i B.

Taj zahvat »A« i »B« dao je ove rezultate:

»A« – Uklonili smo spiljski nanos izmiješan sa raznovrsnim šutom, granama i raznim otpacima i onda označili početak kopanja sa 0.

Profil je ovaj:

0–12 cm: sitnije kamenje pomiješano sa vrlo prhkom zemljom. Nekoliko fragmenata keramike;

13–50 cm: sitna i prhka zemlja, ali tamnije smeđe boje, sa mnogo manjeg kamenja. Fragmenti raznih posuda;

51–70 cm: humusna zemlja. Dosta fragmenata keramike, razne obradbe i oblika, od kojih je više njih fine homogene supstance, pa i crno obojenih fragmenata;

71–80 cm: posve vapnenasti sloj, pomiješan sa humusom;

81–120 cm: humusna zemlja sa mnogo organske materije, pougljene. Fragmenti keramike, od kojih neki sa fino urezanim ornamentima.

»B«

0–12 cm: mnogo šuta, granja i spiljskog nanosa;

13–50 cm: veće ili manje kamenje sa fragmentima keramike, sve u zemlji svijetlosive boje;

51–100 cm: sitna prhka zemlja sa mnogo sitnijeg kamenja, a između toga raznovrsni fragmenti keramike, boljeg i slabijeg sastava;

101–130 cm: čista humusna zemlja. Tu i tamo pokoji fragment keramike;

131–170 cm: čista humusna zemlja sa više fragmenata keramike i jedan kreneni nož, primjerci crne polirane keramike i obojena keramika;

171–190 cm: ponavlja se ista slika profila kao i u prošlom sloju sa brojnijim fragmentima posuda, od kojih su mnogi uvelike slični hvarskoj keramici;

191–220 cm: prhka zemlja sa sitnijim komadima kamenja, i više fragmenata crne keramike, nadalje primjerci obojene keramike hvarskog tipa;

221–250 cm: humusna zemlja i u njoj malo šilo, i malo fragmenata keramike.

Spilja u lozju Tabaina

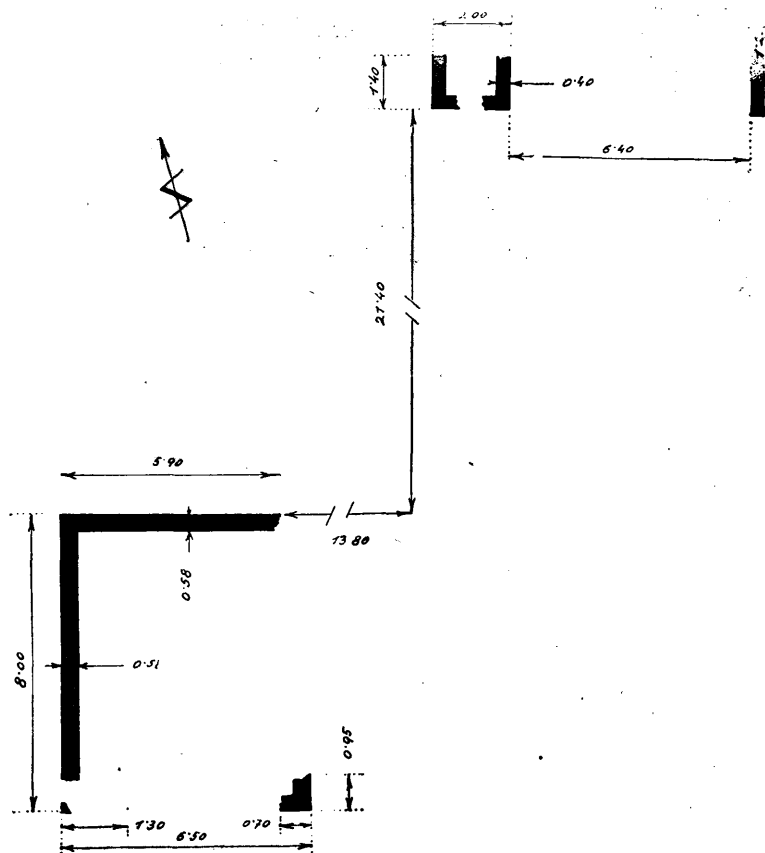
Nalazi se nedaleko spomenute »Vele spilje«, i to nešto niže na istoj kosini prema mjestu Vela Luka. To je omanja spilja, koja ima karakter prvo jame, a onda spilje. U tu spilju se spušta kroz prolaz od oko $1 \times 1,5$ m u dubinu od cca 2 m, a iza toga je ploha vijugava karaktera. Ta mala prostorija u nejednakoj širini od 2 pa 3, i najviše 4,5 m smanjuje se na 3, 2,5, 1,5 m da se malo zatim ponova širi na 3,5 m i naglo sužuje. U tom se kutu nalazi omanji prolaz, kroz koji se može provući i tako zaći i do druge prostorije. Tu su manje prostorijice pune slikovitih stalaktita i stalagmita. Prema svom unutarnjem izgledu i karakteru spilja nije bila nikada ni nastavana ni upotrebljavana od čovjeka.

Blato i okolica

U Blatu i cjelokupnom području nađeno je mnogo ostataka iz klasičnog doba. Tu su ugledni Blačani, advokat Stjepan Kalogjera i Emanuel Ostojić sabirali materijal, nešto ostavili kod sebe i sačuvali, a neke su nalaze poslali u muzej u Splitu. Sam Kalogjera sabrao je oko 4000 komada raznog novca, koji pripada vremenu od M. Agripe pa sve do bizantinskog doba, i poslao u Split tadanjem direktoru Arheološkog muzeja akademiku Abramiću. Kod drugog ljubitelja starina Ostojića nalazi se nekoliko natpisa, koje je sačuvao i spremio. Oni potječu iz grčkog i rimskog doba. Sve je to nađeno u Blatu i okolici. Obilazeći teren mi smo uočili, da bi pretraživanje i detaljno ispitivanje cjelokupnog središnjeg i okolnog terena zahtijevalo veće izdatke i pripreme to više, što je to vrlo plodno područje puno raznih kultura. Svakako prostor Lora, Hrastovice, Zabadanje, Morkama, Narad i drugi zaslužuju veliku pažnju i pomnu pretragu, a onda i oveće kopanje.

Potirne

Zapadno od mjesta Blato na prostoru *Potirne*, a na zemljištu Mari-novića Šarenka Ivana nađeno je nekoliko ostataka građevina. Ispiti-vanjem tog područja i uklanjanjem nanosa mogli smo promjeriti *tlo-crte*. Jedan od tih ima duljinu od 8 m, debljinu 58 cm i visinu od 10 do 45 cm. Tu se gradnja nastavlja pod pravim kutom, od ugla u duljinu

Potirna, ostaci gradnje

od 5,90 m, a debljina zida je 0,80 m. Na cijelom tom platou, na više mjesta se jasno vidi, da bi se uklanjanjem kultura naišlo na interesantne nalaze. Tako smo mogli još na dva mjesta u udaljenosti od prvoga, i to na 21 metru otvoriti dvije nove zidne konture, i to uglovnicu od 1,40 cm na 2 metra, a debljina zida 1,40 cm. Podalje od 6,40 m još jedan trag od 1,80 m. Prema manjim ostacima, prema crepovlju i

ulomcima keramike od raznih većih i manjih posuda može se zaključiti, da je na ovom mjestu bilo veće naselje i jedno groblje.

Naše je istraživanje zapadnog dijela Korčule pokazalo:

1. da je u Veloj spilji nađena keramika, koja je u uskoj vezi sa obojenom hvarskom, i prema tome, da je ovaj kraj stajao u vezi sa susjednim otokom; i

2. da je i u grčko i u rimsko doba ovaj kraj bio naseljen, i to dosta dobro naseljen.

To su samo preliminarni zaključci, kao i oni već izneseni za istočni dio otoka, a definitivni će se moći donijeti, kad cijeli nađeni materijal i sve što je učinjeno u vezi s našim istraživanjem bude detaljno proučeno.

U mojoj su se ekipi nalazili: suradnik akademije dr. Vladimir Miroslavljević, asistent Sveučilišta u Zagrebu, prof. Branko Gabričević, prof. gimnazije u Splitu, prof. Ratko Grabovac, i osam mojih studenata. U našem je radu sudjelovao prof. dr. Erich Swoboda, redovan profesor univerziteta u Grazu, a prisustvovao je našem radu i akademik Franjo Kogoj. Sa svoje stručne strane sudjelovao je u istraživanju akademik Miroslav Karšulin, sa svojim suradnikom Antunom Zielinskim. Geometarsko mjerenje izvršio je šef katastra za Dalmaciju geom. Ante Bućan.

II

Prema zaključku I. odjela i Predsjedništva Jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti krenuo sam 12. VIII. 1952. na naučno istraživanje i iskapanje na otocima Korčuli i Hvaru. Svrha mi je bila da izvršim zaključna istraživanja Grapčeve spilje na Hvaru, da započnem istraživanje i iskapanje spilje u Sv. Nedilji na Hvaru, da istražim spilju u Gromindolcu, koja se nalazi do Grapčeve i da ispitam ona mjesta na Korčuli, koja nisam dospio istražiti prošle godine, t. j. sjeverni i srednji dio Korčule, kao i da izvršim detaljnije ispitivanje i iskapanje villae rusticae u Lumbardi na Korčuli.

Grapčeva spilja

Do Grapčeve spilje i oko nje izvršena su geometarska mjerenja, ustanovljena točna nadmorska visina, ubilježen put do nje, točno izmjereni pojedini njeni dijelovi, od čega mnogo nije ranije bilo moguće zbog nedostatka potrebnog tehničkog osoblja, koje je za vrijeme naših radova bilo uvijek zaposleno na raznim drugim hitnim dužnostima. Pored toga i zajedno s time nastavljeno je iskapanje u jugoistočnom skrajnjem dijelu spilje, koji je još neoštećen i pri tom se došlo do rezultata, koji uglavnom potvrđuju naše ranije zaključke, ali dodaju k tome i novih momenata, a dali su na svijetlo i novih, dosada nepoznatih

primjeraka urezane i obojene keramike. Završavajući rad, zaključio sam, da bi svakako trebalo uspostaviti ono stanje, kakvo je bilo, kada je ova spilja bila upotrebljavana, t. j. odstraniti goleme blokove, koji su se spustili nad prvobitnim otvorom spilje. Ali, kako bi to iziskivalo mnogo većih troškova, to sam taj posao odložio za drugi put.

Između Grapčeve spilje i malog naselja Gromindolac nalazi se na obronku brda istočno od Gromindolca, u nadmorskoj visini od oko 220 m i udaljenosti od mora oko 1 km, spilja »Gromindolac«. Kako je ova spilja vanredno zgodna za stanovanje, pretpostavljam, da je i ona bila nastavana u doba, kad je to bila Grapčeva spilja. Velika sonda, koju smo načinili poprijeko i uzduž nije dala nikakvog sigurnijeg rezultata. Ali, ma da je velik zahvat izvršen, ne isključuje se mogućnost, da će se jednim još jačim doći do sigurnih rezultata, jer mi se čini nemoguće, da ovakva spilja nije intenzivnije upotrebljena. U ovoj se spilji nalaze ostaci iz vremena protekloga rata, jer je ona dugo vremena služila za sklonište partizana, a neprijatelju je bila nepoznata.

Spilja Sv. Nedilje

Ova je spilja poznata odavno. U njoj je načinio sondu Grgur Bučić, i prema njegovu saopćenju ona je bez svake sumnje bila nastavana u neolitu. Ali, kako je Bučić i ovaj lokalitet gledao očima prirodnjaka, nije svratio pažnju ni na red slojeva, ni na ostatke života, ni na keramiku i slično. Trebalo je pristupiti iskapanju, za koje sam bio uvjeren, da će pokazati ovu najveličanstveniju i najgrandiozniju spilju na našoj obali u pravom svijetlu. Ali, kad smo pristupili i htjeli započeti posao, morao sam nažalost konstatirati, da je cjelokupni spiljski teren pokvaren, i da je neki župnik dao u spilji načiniti terase, koje su trebale uokviriti kip Majke Božje Lurdske. On je dao cijepati stijene, napravio goleme gomile, pa čak ih i zasadio nekim biljem. Ja sam posljednji put bio u ovoj spilji godine 1922., kada sam mogao vidjeti stari teren, koji nije iziskivao mnogo napora, da se dođe do kulturnih slojeva. Sadašnje stanje zahtijeva vrlo velik utrošak i radne snage i vremena i novčanih sredstava, toliko, da ni za prvi početak ne bi bilo dovoljno ono, s čim smo raspolagali, a pored toga trebalo bi poduzeti i potrebne pripreme kod narodnih vlasti, jer je na ulazu u spilju još i staro napušteno groblje i jedna kapelica i ruševine jedne eremitaže.

Nemogući ništa uraditi u spilji Sv. Nedilje, produžio sam u Korčulu, gdje sam, prema programu trebao nastaviti rad, koji prošle godine nisam dospio završiti.

Mi smo ovaj put istražili lokalitete: spilju Pišurku, na jugozapadu samog grada Korčule, Gradinu između Blata i Smokvica i spilje u okolicama Račišća.

Suviše velika blizina spilje Pišurke gradu Korčuli, omogućila je mnogima, a napose djeci, da u nju često zalaze i da se u nju baca koješta. Pored toga odmah uz nju nalazi se materijal od ruševina jedne kuće,

a taj je porazbacaan oko ulaza, a mnogo je toga ušlo u spilju. Spilja je bila bez sumnje neko vrijeme ili nastavana ili je služila za povremeno sklonište, ali je cjelokupna njena konfiguracija takva, da isključuje, da se u njoj razvijao neki intenzivniji život. Bilo bi ipak potrebno, da se raščisti predspiljski prostor, koji pruža mnogo više mogućnosti razvoja prethistorijskog života nego sama unutarnjost spilje, koju smo cijelu pretražili i ispitali.

Na glavnom putu Korčula-Vela Luka, između mjesta Blata i Smokvica, nalaze se tri glavice, između kojih se povlači cesta preko Privora. Tu se dižu tri brda: Svičalo, Osojak i Glavica. Mi smo istražili Glavicu. To je plateau eliptičnog oblika sa velikom osi od 50 m, a malom 25 m. Plateau je sa sjeverne, sjeveroistočne i sjeverozapadne strane okružen zidom. Donji dio zida načinjen je od velikih blokova i bez maltera, a gornji od manjeg neobrađenog kamenja, spojenog srednjovjekovnim malterom. Pregledajući te zidine, mogli smo utvrditi: 1. da je njihov najdonji dio očito prethistorijski, 2. da na njima nema ništa grčko, a ni rimsko 3. da je gornji dio njihov srednjovjekovne provenijencije. Mi smo također načinili tri probna kopanja, i tom prilikom naišli na keramiku raznih doba, od prethistorijskog do Srednjeg vijeka.

Kako je i uz obronak brda mnogo tragova utvrđenja, koja su pojačavala ono glavno, mogli smo zaključiti ovo: U prethistorijsko doba, i to u doba ilirskih gradina postojao je na ovom mjestu jedan utvrđen prostor. Vjerojatno je tu nastavljen život i u grčko i u rimsko doba, ali traga tome nema. Međutim je u Srednjem vijeku na starim prethistorijskim ostacima sagrađen srednjovjekovni »grad«, koji nije više postojao, kad je Venecija otok uzela (1420. g.). Ovo je samo privremeni zaključak. Jednim većim arheološkim zahvatom, moći će se točnije utvrditi pojedinosti.

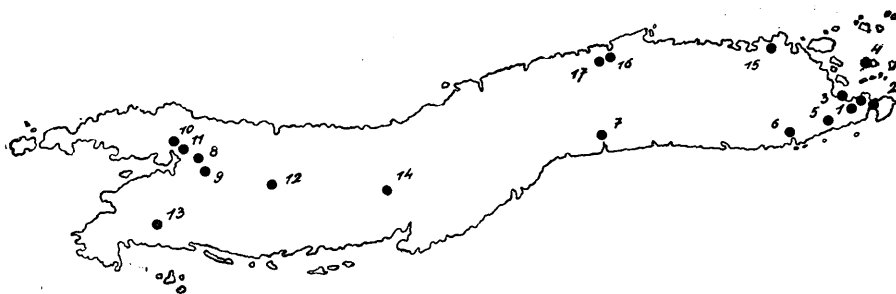
Da se zatvori krug našeg ispitivanja otoka Korčule, i ustanovi, gdje bi trebalo poduzeti veće zahvate, ispitali smo okolicu Račišća. U smjeru uvala Samograd nedaleko od mora nalazi se spilja »Žukovica«. Spilja se pruža duboko, ali je već njen pretprostor i prva dvorana, koja je velika 15×7 m, takav, da se čini, da je upotrebljavana u prethistoriji.

Drugi lokalitet na spomenutom prostoru je spilja Samograd, koja se nalazi na unutarnjoj padini brda u istoimenoj uvali. Ulaz u spilju je uvelike oštećen raznim ovećim kosama, žbunjem i grmljem, tako da se danas spušta dva metra, da se dođe na tlo prve dvorane. Dno ove prve dvorane nalazi se u kosini od 25°. Materijal, koji je izvana puzao u spilju učinio je ovakvu kosinu još većom. Ova je dvorana veličanstvenog izgleda, puna stalaktita i stalagmita, od kojih su neki porazbijani od posjetilaca. Izvan sumnje ova je spilja bila upotrebljavana u prethistorijsko doba, na koji nas zaključak navode i sama spilja kao takva, i njena sličnost sa poznatim nam spiljama na našim otocima, koje su se u neolitu, a i kasnije upotrebljavale. Smatramo, da bi trebalo i nju potanje ispitati.

Pored ovih novoispitanih lokaliteta preostajalo nam je da nastavimo s radom na ispitivanju i istraživanju velike villae rusticae na jugo-

istoku Lumbarde. Ova je villa, koju smo kao takvu utvrdili još za lanjskog istraživanja, za naše prilike golemih dimenzija i ide u red najvećih objekata te vrste, a svakako je najveći u Dalmaciji. Poradi njena vanredno interesantnog plana, i načina, kojim je građena u tehnici t. zv. »opus reticulatum«, ona predstavlja jedinstven slučaj u našim krajevima. Njen je tlocrt detaljno snimljen, obavljena su i sva mjerenja i potrebne snimke, a bit će i detaljno znanstveno obrađena.

Ovim su utvrđeni svi važniji lokaliteti Korčule, od kojih su najvažniji: Lumbarda grčka i rimska, Gradina kraj Smokvica, Vela spilja kraj Vele Luke, Rosohatica, Samograd i Polje uz Velu Luku, koje bi trebalo sistematski iskopati.

Istraženi lokaliteti na otoku Korčuli

1. Lumbarda, glavica, 2. Velo polje, 3. Koludrt, 4. Sutvara, 5. Glogovac, 6. Rasolatica, 7. Pupnata, 8. Beneficij, 9. Ostaci građevine, 10. Vela spilja, 11. Vela Luka, 12. Blato, 13. Potirna, 14. Gradina, 15. Korčula, 16. Račišće, 17. Samograd

Na osnovu pregledanih i djelomično istraženih, a djelom rekognosciranih lokaliteta na otoku Korčuli, možemo postaviti preliminarne zaključke, koji će biti utvrđeni tek onda, kad cijeli materijal bude proučan i dopunjen. Ti su preliminarni rezultati ovi:

1. Na otoku Korčuli postojale su u mlađe kameno doba i u eneolitu naselja, koja su stajala u vezi sa Hvarom i njegovim kulturnim krugom.

2. I na Korčuli kao i na Hvaru postojali su i veći i manji prolazni, pastirski i lovački lokaliteti.

3. Veze sa mediteranskim krajevima izvan Jadrana postojale su i u brončano doba, a vjerojatno i u mlađe prethistorijsko doba.

4. I u prethistorijsko doba nalazimo na Korčuli čovjeka i njegovo djelovanje.

5. Što se kolonizacije Knidijaca tiče, pokazuju se konture rješenja toga pitanja, potvrđene nalazima.

6. Koloniju u Lumbardi osnovala je Issa i ona nije identična sa Korkirom Melainom.

7. Grčka kolonija na Lumbardi živi od IV. vijeka dalje, vjerojatno sve do dolaska Hrvata.

8. U rimsko doba razvilo se je naselje na zapadnom dijelu otoka do zamjerne visine.

U mojoj su se ekipi nalazili pored suradnika Akademije dra. Vladimira Mirosavljevića deset slušača Filozofskog fakulteta u Zagrebu kao radnici. Za vrijeme cijeloga rada sudjelovali su još sa svoje stručne strane: akademik Miroslav Karšulin i tehničar Instituta za kemiju silikata Antun Zielinski. Za geometarsko mjerenje bio je angažiran šef katastra za Dalmaciju geom. Ante Bućan. Kod ispitivanja i istraživanja na Korčuli sudjelovao je i prof. univerz. u Grazu dr. Erich Swoboda.

Na povratku sa Korčule svratili smo na Vis, da vidimo današnje stanje nekadanje Isse.